

Veritas Évkönyv 2015

SOROZATSZERKESZTŐ: Szakály Sándor

SZERKESZTETTE: Ujváry Gábor

VERITAS – MAGYAR NAPLÓ, 2016. 356 old.

A Veritas Történetkutató Intézet létrejötte három esztendővel ezelőtt nem kevés vihart kavart a hazai sajtó egy részében és kisebb mértékben a történészvilágban is. Vitatták létjogosultságát és szakmaiságát, megkísérelték beskatulyázni, mint a kormányzat emlékezetpolitikájának kijelölt képviselőjét. Majd minden rossz elhangzott az új intézetről, csak az nem került szóba, hogy a magyar történettudomány egy új kutatóhellyel gazdagodott, amely szigorúan a tudományos diszciplína szabályai szerint látja el a feladatát és vállal fel olyan témákat az elmúlt másfél évszázad történetéből, amelyekre mindeddig kevés figyelem irányult.

A „megelőlegezett” fenntartásokat aligha lehetett más módon cáfolni, mint rendszeres és céltudatos kutatómunkával. Az eredmények hamarosan jelentkeztek is a *Veritas könyvek* sorozat első köteteiben, majd az elmúlt évben első ízben megjelent évkönyvben. És azt aligha lehet vitatni, hogy egy intézet eredményeit a legjobban mi sem mutatja jobban, mint egy évkönyv, amely bepillantást enged valamennyi munkatárs rövid vagy hosszú távú kutatási programjába. Túlzás nélkül állíthatjuk, hogy jól döntött az intézet vezetése, amikor felvállalta ezt a „kitárulkozást”, amit a jelen kötet is megerősít.

Tizenhat tanulmány, melyek szerzői – kettő kivételével – az intézet munkatársai, többségük sok éves tudományos munkássággal, magyar és idegen nyelvű publikációk sorával a háta mögött. A két „külsős” – Somorjai Ádám OSB és Botos János – kutatási területük neves szakértői. Valamennyi munka hosszabb ideje folyó kutatások, sikeresen megvédett doktori disszertációk részeredménye, de a kutatói témamobilitást jól példázva néhány közülük már új hiánypótló témák előzetese. Széles spektrum, amit az Ujváry Gábor által gondosan szerkesztett évkönyv felölel az egyháztörténettől a politikatörténeten, hadtörténeten, társadalomtörténeten át a kormányzati filozófiáig vagy éppen a „zöld gondolatnak” a jogalkotásban történő megjelenéséig. Módszertanilag valamennyi tanulmány gazdag levéltári és könyvészeti forrásanyagra támaszkodik, ám többségük nem azok egyszerű rekapitulálása, hanem a belőlük levonható következtetések sora, annak a szakmai felfogásnak megfelelően, amit Szakály Sándor főigazgató az előszóban rögzített. „A történések legjobb ismeretei és tudása szerint kell bemutatnia az egyes korszakokat, eseményeket, a vizsgált időszak meghatározó szereplőit, a lehetőségeket, az ellentmondásokat, hogy a jelen ismeretei alapján formáljon véleményt a múlt történéseiről. Mindehhez persze kellő forrásismerettel, egyben kellő forráskritikával kell rendelkeznie. Kellő empátiával és elkötelezettséggel. Elkötelezettséggel, de nem a kutatás *tárgya(i)*, hanem a tudomány művelésének alapvető szabályai iránt.”

A kötet tanulmányai három korszakot fognak át: az Osztrák–Magyar Monarchia, azaz a dualizmus évtizedeit; a két világháború közötti negyedszázadot; a pártállami rendszer éveit, különös tekintettel az 1956-os forradalom és szabadságharc napjaira. Részletes ismertetésük messze meghaladja a recenzens rendelkezésére álló lehetőségeket, így csupán a legfontosabb „hívószavak” kiemelésére kerülhet sor.

Kovács Kálmán Árpád a történeti egyházak állami támogatása, az ún. államsegély (kongrua), elfogadásának problematikáját vizsgálta az 1867-es kiegyezést követően a református egyház szemszögéből, az egyházon belül folyó viták tükrében. *Schwarzwölder Ádám* ritka forrást talált a gróf Csáky családnak a bécsi Haus-, Hof- und Staatsarchivban őrzött levéltárában. Ezt aknáztta ki, amikor Csáky Albin gróf – Tisza Kálmán, Szapáry Gyula és Wekerle Sándor kormányainak vallás- és közoktatásügyi minisztere – ön maga számára készített feljegyzéseiből tett közzé 21 gazdagon jegyzetelt dokumentumot, melyek a politikus „szemüvegén” át adnak bepillantást a korszak eseményeibe. Az Országház déli kapuja előtt 110 esztendővel ezelőtt avatta fel Ferenc József császár és király a Monarchia kiemelkedő politikusának, Andrássy Gyula grófnak a lovas szobrát. A második világháborút követően elpusztított emlékmű ma ismét áll, és ez különösen aláhúzza *Ligeti Dávid* tanulmányának időszerűségét a kiváló szobrász, Zala György alkotása keletkezésének, elkészítésének, felavatásának és ledöntésének körülményeiről. Apponyi Albert gróf a trianoni magyar béke delegáció vezetője pályájának fontos részletét elemzi *Anka László*, amikor a mélyen humanista politikusnak a háborúhoz való viszonyáról, Károlyi Mihállyal való kapcsolatáról és a Tanácsköztársaság idején elszenvedett megpróbáltatásairól tette közzé doktori disszertációjának egy részletét.

Egyetemes történeti kitekintés *Révész Tamásnak* az 1918/1919-es karintiai önvédelmi harcok (akár a két évvel későbbi nyugat-magyarországi felkelés előképe) résztvevőinek összetételéről készített társadalomtörténeti elemzése.

Orosz László, Hollósi Gábor, Botos János és Joó András a két világháború közötti évtizedek történetének egy-egy szegmensét vette nagyító alá. *Orosz László* – a hazai németiség 19–20. századi történetének kitűnő ismerője – a magyarországi németiség kimagasló tudós képviselője, de egyben ellentmondásos politikai vezéralakja, Bleyer Jakab hírlapi cikkein keresztül a német kisebbség kettős kötődésének problematikáját, a „hungarus” jellemvonásokat vizsgálja. *Hollósi Gábor* egy „zöld” téma, a burgonyarák és a burgonyabogár elleni küzdelem jogszabályi kereteit (az 1925:XLIV. tc.) és a törvény végrehajtását tekintette át. *Botos János* egy korábbi konferencián elhangzott előadását adta közre, melyben a közigazgatásnak a zsidótörvények és rendeletek végrehajtásában játszott szerepét mutatta be, kiemelve egyes tisztviselőknek az „embermentésben” játszott szerepét. Az Évkönyv talán legizgalmasabb – számos hírszerzés-történeti adattal színesített – írása *Joó András* dolgozata a Kállay-kormány békekötési kísérleteinek eddig alig ismert irányáról, a Szovjetunióval Svájcban és Stockholmban folytatott kapcsolatfelvételi kísérletekről.

Mindszenty József (deznált) bíboros-érseknek a Szövetséges Ellenőrző Bizottság angol tagjával történő kapcsolatfelvételét 1945 őszén és az ennek alkalmával

átadott dokumentumokat (az angol külügyi levéltárból) *Somorjai Ádám* tárja az olvasó elé, bővítve ezzel az érseki kinevezés elfogadásának háttérére vonatkozó ismereteinket.

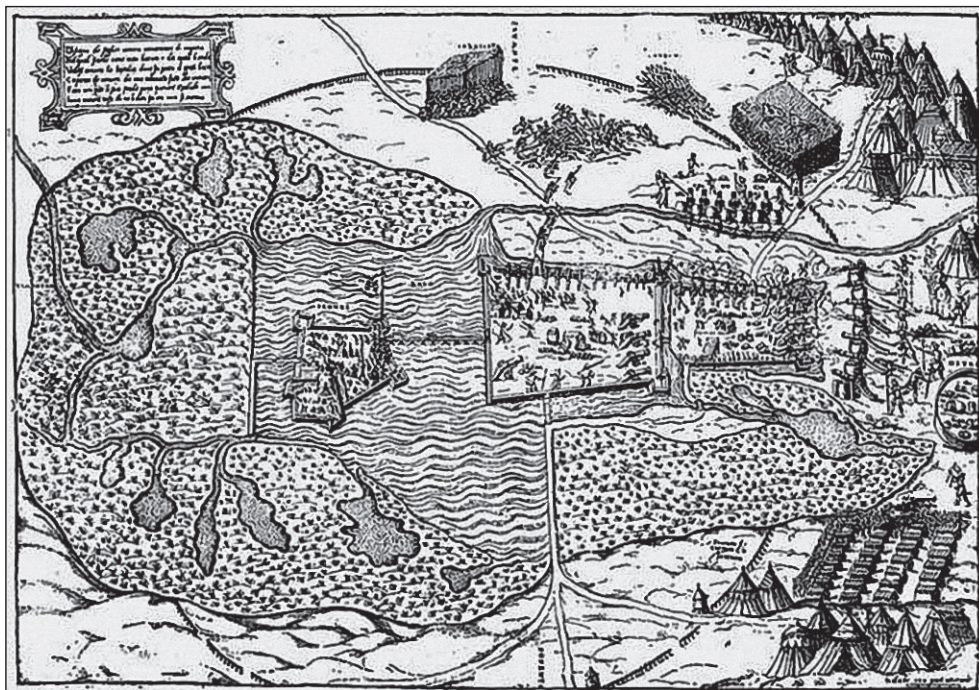
A Kádár János nevével fémjelzett korszak védelemigazgatási (hadügyigazgatási) rendszerét *Kiss Dávid* vizsgálta, ám a felvázolt kép tartalmazza a polgári korra és az 1945–1956 közötti évekre visszatekintő előzményeket is. Írásának nagyon fontos módszertani pozitívuma, hogy a pártállami időszak mechanizmusait a szovjet és a szatellit-állami párhuzamokkal összevetve dolgozta fel.

Farkas Judit Antónia tanulmánya átvezet az 1956-os forradalom és szabadságharc történetéhez, jelentősen gazdagítva B. Farkas Ferencnek, a Petőfi Párt (Nemzeti Parasztpárt) főtitkárának pályaképét és a politikai menedékjog – belga példán alapuló – értelmezéséről ismert felfogásokat. (Farkas és Maléter Pál felesége ugyanis a szovjet támadást követően a budapesti belga követségen találtak átmeneti menedéket.) *Rácz János* több éve folyó kutatásai keretében azt mutatja meg, hogy milyen képet közvetített a nemzetközi közvélemény számára az angol és amerikai sajtó a forradalmat követő időszakban, és miként próbálta ezt a Kádár kormány közvetve vagy éppen közvetlenül befolyásolni. Sorra vette a kormányzati sajtófigyelés szempontjait, a sajtópropaganda alakítását, a külföldi tudósítókkal kialakított kapcsolatokat, a reklámvásárlást mint befolyásolási eszközt és nem utolsósorban az angol és amerikai kommunista pártok lapjainak bevonását a közvélemény alakításába. Miként megállapítja, a több éven át folytatott „apró munka” és az „időtényező” eredményeként az 1960-as évek elejére a magyar helyzetről közvetített vélemény fokozatosan átalakult, kedvezővé vagy legalább is semlegessé vált a kommunista kormányzat számára. A forradalom leverését követő véres megtorlás háttéréről, a bírói és ügyészi kar „szolgálatba állításáról” és mindenekelőtt a Magyar Szocialista Munkáspártnak (meghatározóan Kádár Jánosnak és Biszku Bélának) a folyamatban játszott szerepéről a kérdéskör kitűnő ismerője, *Zinner Tibor* foglalta össze legújabb kutatási eredményeit. Különösen kiemelendő a tanulmányból mindaz, amit a pártvezetésnek a megtorlással kapcsolatos kódolt szövegeiről, az erre használt pártzsargon jellegéről ír.

Végül két olyan tanulmányt kell említenünk, melyek jellegüknél fogva túlmutatnak a történettudomány szokványos keretein. *Tóth Eszter Zsófia* az 1945 után súlyosan a társadalomra nehezedő „tabu és hallgatás” jelenségeit vizsgálta saját családjának a második világháborúval összefüggő, az ún. oral history technikájával feltárt mikro-históriájából vett példákra építve. *Sáringer János* a politikatudomány és az eszmetörténet eszközeivel az Antall József miniszterelnök konzervatív-liberális eszmerendszerét formáló tényezőket, egyebek mellett Korniss Gyula, Teleki Pál, Walter Lippmann írásait, id. Antall József és az 1956-os forradalom hatását elemzi, lényegében átvezetve ezzel az Évkönyv olvasóját a rendszerváltást követő „új világot” alakító eszmék feltérképezéséhez.

A Veritas Intézet évkönyve nem kikapcsolódásként forgatható lektűr, nem propaganda-kiadvány. Hatalmas tényanyaggal alátámaszott szakkönyv, ami első-

sorban a történettudomány hazai (és külföldi) művelőinek szól, ám egy-egy írása hasznos információkkal szolgálhat, tovább gondolásra készíthet minden, a história iránt érdeklődőt. A tájékozódást helynév- és személynév-mutatók segítik, a külföldi olvasót pedig a ma már valóban elengedhetetlen angol és német összefoglalók.

Disegni de Seghet 1567.